

Ольга Швайко,
студентка магістратури
ННІ філології та журналістики.
Науковий керівник: **Л. В. Яшук,**
кандидат філологічних наук, доцент.

З ОЙКОНІМІЇ РОМАНІВСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Статтю присвячено дослідженню структурно-семантичних типів
відапелятивних ойконімів Романівського району Житомирської області.*

Особливості українського топонімікону відображено у фундаментальних працях таких мовознавців, як А. О. Білецький, С. О. Вербич, Й. О. Дзендзелівський, О. П. Карпенко, Ю. О. Карпенко, А. П. Коваль, О. А. Купчинський, Н. В. Подольська, Є. М. Посацька-Черняхівська, Я. О. Пура, М. Л. Худаш, К. К. Цілуйко, П. П. Чучка, В. П. Шульгач, М. Т. Янко. У наукових студіях О. П. Карпенко, А. П. Коваль, М. Ю. Костриці, Г. П. Мокрицького, І. Б. Царалунги, В. П. Шульгача М. Т. Янка, розглянуто окремі топоніми Житомирщини. Актуальність нашого дослідження зумовлена відсутністю системного вивчення ойконімів Романівського району Житомирської області.

Топоніми як невід’ємна складова людської діяльності допомагають орієнтуватися у світі, є цінною пам’яткою матеріальної і духовної культури народу. Недарма вважають, що топоніміка – це синтез лінгвістики, географії й історії, оскільки за допомогою топонімів можна виявити численні мовні, історичні, географічні, етнологічні, археологічні та інші чинники. «Усі власні назви акумулюють світогляд спільноти, яка спонтанно чи заплановано обрала той чи інший онім для називання певного місця, що дозволяє встановити характерні риси номінованого об’єкта, наявні в ньому раніше або існуючі сьогодні мотиви його номінації» [1, с. 11]. Таким чином, із топонімів можемо дізнатися про процеси міграції населення, етнічну належність мешканців, важливі політичні події, рід діяльності, корисні копалини певної місцевості чи імена засновників тощо. Топонімія – це невичерпне джерело для досліджень.

Мета нашої розвідки – проаналізувати значний пласт ойконімікону Романівського району Житомирської області, в основі якого лежать загальні назви.

Як відомо, ойконіми можуть утворюватися від різних лексичних класів: антропонімів, топонімів, мікротопонімів, апелятивів і катойконімів.

Більшість з означуваних географічною термінологією об’єктів *фізіогенні*, які не виходять за рамки традиційного лексико-семантичного словотвору. Так, ойконім *Дертка* < географічного апелятива **дертка* ‘місцевість, де вирубали, викорчували ліс’ (Вербич, с. 35), пор.: рос. *дерть* ‘розораний вируб із залишками пнів, сінокісні угіддя на вирубі’ (ЭССЯ, V, с. 227), рос. діал. *дерти* ‘кущі, які ростуть біля пеньків занедбаного після жнив поля’. В. П. Шульгач зазначає, що в основу покладено корінь *дер-*, пов’язаний з дієсловом *дерти* (Шульгач, с. 41). На думку М. Т. Янка, назва походить від крим.-тат. **dere* ‘долина, ущелина, яр, тіщина’ (Янко, с. 113).

До **антропогенних** топооб'єктів зараховуємо назви поселень із номенклатурними компонентами на позначення:

- а) типів поселень (посад, село, селище, хутір);
- б) об'єктів промислово-господарського характеру.

Ойконім *Монастирок* утворено від апелятива *монастирок*. У цьому селі діє Троїцька церква УПЦ КПЦ – пам'ятка архітектури XVIII ст. і, вірогідно, колись тут був монастир. Поселення, які називаються подібним чином, виникали на місці колишніх монастирських чи церковних угідь. За А. П. Коваль, у назвах на зразок *Монастирище*, *Монастирськ* та інших заховане числове значення одиниці (гр. *μόνος* – один) (Коваль, с. 277).

Новохатки – ойконім-комполит, утворений сполученням прикетника *Нові* / *нові* та іменника *Хатки* / *хатки*. Іменник походить від слова *хатка* ‘приміщення, споруда, які формою нагадують невелику хату’ (ВТС, с. 1557); зміст назви *Новохатки* свідчить про появу нового поселення.

В основі ойконіма *Гвіздярня* – загальне слово *гвіздярня* (*гвоздарня*), яке означає майстерню, де виробляють цвяхи, пов'язане з *гвоздь* > *гвоздар* (Янко, с. 138). У словнику «Прізвища закарпатських українців» П. П. Чучки знаходимо д.-сл. антропооснову *Гвозд-*, яка завдяки первісному значенню ‘залізо’, ‘цвях’ стала захисним іменем *Hvozda* чи *Gwozda* (Чучка, с. 141).

Географічні апелятиви за типами поділяються на **гідроапелятиви** (географічні об'єкти, які характеризують *гідрооб'єкт* за ознакою або типом): найменування *Вила*, на думку В. П. Шульгача, мотивоване псл. апелятивом **vidly* у формі множини з первісною семантикою *‘що-небудь роздвоєне, зігнуте, звите’: укр. діал. *вили* ‘розгалуження русла ріки’, ‘місце злиття двох рік’, ‘місце з'єднання двох доріг’, рос. діал. *вилы* ‘розвила на дереві’, пол. діал. *widły* ‘кут між двома річками, що з'єднуються’ (Шульгач ПГФ, с. 310).

Назву ойконіма *Грем'яче* М. Т. Янко виводить від *грем'яч* – діал. ‘джерело, що стікає по кам'янистих породах’ (Янко, с. 107); В. П. Шульгач вважає, що в його основі – прикетник *грем'ячий*, пор., наприклад, рос. діал. *гремяч* ‘народна назва струмка’, за якою так іменувалося багато поселень у різних губерніях, *гремячий* ‘який спричиняє шум’ (Шульгач, с. 37).

Село *Колодяжне* відоме в історії як місто *Колодяжин* (*Колодяжньий*); в Іпатіївському літописі згадується місто *Колодяжень*, назва якого походить від д.-р. *колод*□*зь* у значенні ‘річка’ (Янко, с. 183). Топонім *Колодяжень* – коротка форма прикетника від *колодязний* (Нерознак, с. 90); пор. укр. термін *колодязь* ‘джерело’, ‘річка’ (Фасмер, II, с. 239). Ойконім *Колодяжне* утворився шляхом онімізації відносного прикетника *колодязний*, -*е*, похідного з суфіксом -*н*- від діалектного слова *колодяз*, *колодеж* ‘колодязь’ (Шульгач, с. 67).

У ролі ойконімих мотиваторів виступають також **ороапелятиви**: *Камінь* – топонім пов'язуємо з апелятивом *камінь*, який походить від псл. основи **kamen-* (Шульгач, с. 60). У давньоруській мові слово *камінь* означало також ‘скала, гора’ (Коваль, с. 60), пор. в Етимологічному словнику слов'янських мов: рос. *камень* ‘будь-яка тверда гірська порода у вигляді суцільної маси чи окремих шматків’, діал. *камень* ‘ряд чи хребет гір’, ‘кам'яне грузило, скала,

бескид', 'невелика піч для обігріву, іноді з плитою для приготування їжі' (ЕССЯ, IX, с. 138).

Дромонімні апелятиви: *Жовтий Брід* назва складається з двох компонентів: прикметника *жовтий* – колірна ознака (припускаємо, що колір пов'язаний з відкриттям родовищ залізної руди; у місцевих діалектах часто вказує на відтінок ріні й намулу (Вербич, с. 28)) – та іменника *брід* < від д.-р. *брод* 'брід, шлях, прохід' < псл. **brodъ* < і.-є. **bhradъ* (Янко, с. 59). Географічний термін *брід* означає 'мілке місце водойми, зручне для переходу' (Коваль, с. 58).

Ойконімні апелятиви: *Ясногород* – ойконім-комполит < словосполучення *Ясний город*; перша частина походить від прикметника *ясний* 'гарний, красивий' (Янко, с. 402); друга – *город* 'давнє слов'янське городище'.

Мироніль – перша частина топоніма утворена від *мир* 'мирне, спокійне' (ССМ, I, с. 595), друга – скорочене закінчення **-поль** грецького походження від *поліс* 'місто' (Янко, с. 350), тобто 'мирне місто'. О. С. Стрижак вважає, що назва походить від слова *мир* в означенні *місто*, дослівно: 'місто + місто' (Янко, с. 228). А. П. Коваль підкреслює, що **-ніль** < **-нілля** < *поле* (Коваль, с. 192). На нашу думку, перший компонент може походити від чоловічого імені *Мир*, *Миро* співвідносного з такими повними іменами, як *Мирослав*, *Любомир* (Чучка, с. 383), гр. *Мирон* (Трійняк, с. 233).

Ойконіми, похідні від **флоролексемної** основи: *Вільха* – назва утворилася від апелятива *вільха* (діал. *ольха*, *ільха*) – рід дерев і кущів з родини березових (Янко, с. 83). Відбувся процес онімізації **ельха* / **ольха* (Шульгач ПГФ, с. 86). Ця рослина, поширена на території всієї України, особливо на Поліссі, росте по берегах річок, боліт.

У Романівському районі Житомирської області наявні й **меморіально** та **ідеологічно забарвлені ойконіми**, що поєднують у собі як **відапелятивні**, так і **відонімні** похідні, які могли пов'язуватися: 1) з особами: село *Шевченка* (аналогічні назви поширені у 12 областях України); 2) з подіями: *Червоні Хатки* (до 1935 року село мало назву *Драницькі Хатки*), ойконім складається з двох частин: прикметника *червоний*, який символізує революцію, колір радянської влади та іменника *хатки* – 'зменшено-пестливе значення до хата' (ВТС, с. 1557).

У статті проаналізовано різні типи відапелятивних топонімів Романівського району Житомирської області. Зокрема, фізіогенні (*Дертка*), антропогенні (*Монастирок*, *Новохатки*, *Гвіздярня*); мотивовані гідроапелятивами (*Вила*, *Колодяжне*), ороапелятивами (*Камінь*), дромонімними й ойконімні апелятивами (*Жовтий Брід*; *Ясногород*, *Мироніль*); похідні від флоролексемних основ (*Вільха*), а також меморіально й ідеологічно забарвлені (*Шевченка*, *Червоні Хатки*).

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

гр. – грецький

д.-р. – давньоруський

д.-слов. – давньослов'янський

діал. – діалектне

і.-є. – індоєвропейський
крим.-тат. – кримсько-татарський
пол. – польський
пор. – порівняйте
псл. – праслов'янський
рос. – російський
укр. – український

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєва Л. П. Хорватські оніми та проблеми їх унормування // Студії з ономастики та етимології. 2010: Зб. наук. праць. – К., 2010. – С. 11-15.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

Вербич	Вербич С. О. Гідронімія басейну Верхнього Дністра: Етимол. слов.-довід. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – 120 с.
ВТС	Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
ЕСУМ	Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1982-1989.
Коваль	Коваль А. П. Знайомі незнайомці: Походження назв поселень України. – К.: Либідь, 2001. – 304 с.
Нерознак	Нерознак В. П. Названия древнерусских городов. – М.: Наука, 1983. – 207 с.
ССМ	Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.: У 2 т. / Укл.: Д. Г. Гринчишин та ін. – К.: Наук. думка, 1977-1978.
Трійняк	Словник українських імен / Укл. І. І. Трійняк. – К.: «Довіра», 2005. – 509 с.
Фасмер	Фасмер М. Этимологический словарь русского языка // Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева / Под ред. и с предисл. Б. А. Ларина: В 4 т. – М.: Прогресс, 1986.
Чучка	Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. – Львів: Світ, 2005. – 704 с.
Шульгач	Шульгач В. П. Ойконімія Волині: Етимологічний словник-довідник. – К.: «Кий», 2001. – 189 с.
Шульгач ПГФ	Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції). – К., 1998. – 368 с.
Янко	Янко М. Т. Топонімічний словник України: Словник-довідник – К.: Знання, 1998. – 432 с.
ЭССЯ	Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / Под ред. О. Н. Трубачева. – М., 1974-2006. – Вып. 1-32. // Режим доступу: http://essja.narod.ru .

